

Akcent
Literatura i Sztuka
Lublin
10/12-12
KW. / Nr 4

EDYTA FRELIK

WYDAWNICZE ECHA ROKU JOHNA CAGE'A W POLSCE

Skala i liczba przedsięwzięć zrealizowanych w Polsce w minionych miesiącach dla uczczenia setnej rocznicy urodzin John Cage'a przerosła najśmielsze oczekiwania. Oprócz całorocznego cyklu imprez artystycznych i edukacyjnych organizowanych w ramach Roku Johna Cage'a w Lublinie przez Ośrodek „Rozdroża” z inicjatywy jego dyrektora artystycznego Jana Bernada oraz profesora Jerzego

---

¹ Zob. Agnieszka Reszczyk: *O bliskości świata*. „Akcent” 2012 nr 2, ss. 138-140.

Kutnika, amerykańisty i cage'ologa z UMCS, środowiska muzyczne Wrocławia, Bydgoszczy, Warszawy, Trójmiasta, Krakowa oraz Łodzi upamiętniły dorobek amerykańskiego kompozytora koncertami, sesjami naukowymi, warsztatami, wystawami i projekcjami filmów. W urodziny Cage'a, 5 września, radiowa Dwójka zaprezentowała jego sylwetkę i dokonania w całodniowym bloku słowno-muzycznym. Trudno wyliczyć wszystkie inicjatywy podejmowane w mediach i w internecie, warto jednak odnotować, że oprócz zjawisk ulotnych obejmowały one również działania, które pozostawią po sobie trwały ślad w postaci publikacji. Oprócz czterech numerów „Akcentu” zawierających przekłady tekstów Cage'a i poświęcone mu artykuły na rynku wydawniczym pojawiły się – i pojawią się kolejne – książki, dzięki którym artysta ma szansę zapisać się w świadomości polskich czytelników mocniej, niż było to możliwe do tej pory. Choć i tak nie można narzekać, gdyż rodzima bibliografia Cage'a, mimo że niezbyt obszerna i rozproszona w czasie oraz w przestrzeni, daje niezłe pojęcie o jego dorobku i recepcji krytycznej.

Choć muzyka Cage'a była prezentowana w czasie trwania Warszawskiej Jesieni wielokrotnie, począwszy od występu Davida Tudora w 1958 roku poprzez kolejne wykonania utworów autora 4'33" w latach sześćdziesiątych (w 1964 roku miał miejsce pamiętny występ samego Cage'a), przez wiele lat nie pojawiła się w obiegu literackim żadna publikacja w języku polskim dotycząca jego życia i twórczości (nie licząc krótkich wzmianek w prasie fachowej, np. w „Ruchu Muzycznym”). Ponieważ nie były też dostępne nagrania płytowe ani nuty, polscy wykonawcy i kompozytorzy musieli je sprowadzać na własną rękę z zagranicy. Pierwszą ważną publikację tekstu Cage'a stanowił przekład *Odczytu o niczym* (*Lecture on Nothing*), dokonany przez muzykologa Michała Bristigera i zamieszczony w piśmie muzycznym „Res Facta” w 1969 roku¹, natomiast pierwsze informacje o Cage'u znalazły się w *Nowych szkicach z estetyki muzycznej* Zofii Lissy², w tekstach Stefana Morawskiego publikowanych w „Dialogu” oraz w jego *Na zakręcie: od sztuki do po-sztuki*³, a także *Estetyce i antyestetyce* Marii Gołaszewskiej⁴ i w *Teorii i estetyce awangardy muzycznej drugiej połowy XX wieku* Zbigniewa Skowrona⁵.

Od 1990 roku mamy jednak do czynienia ze znaczącym wzrostem aktywności polskich muzykologów, krytyków sztuki, literaturoznawców i tłumaczy interesujących się Cage'em. Pierwszą tego zapowiedzią była napisana przez Joannę Grotkowską – obecnie pracującą w redakcji muzycznej Dwójki – praca magisterska pt. *Światopogląd artystyczny Johna Cage'a* (nie doczekała się ona jednak publikacji). W 1991 roku o prezentację postaci Cage'a pokusił się „Magazyn Artystyczny”, w którym ukazał się tekst Jerzego Kutnika *Swobodne interpenetracje Johna Cage'a*⁶, w następnym zaś roku Jadwiga Paja-Stach uzyskała habilitację na Uniwersytecie Jagiellońskim za rozprawę *Dzieła otwarte w twórczości kompozytorów XX wieku*, zawierającą również omówienia dokonań Cage'a⁷. W 1993 roku Centrum Sztuki Współczesnej w warszawskim Zamku Ujazdowskim zorganizowało „Dni Ciszy” – festiwal w całości poświęcony artyście, który zmarł rok wcześniej, na krótko przed osiemdziesiątymi urodzinami. Przegląd jego dorobku obejmował serię koncertów, wystawę tworzonych przez niego prac graficznych oraz konferencję naukową, podczas której wystąpili wybitni cage'olodzy, m.in. ze Stanów Zjednoczonych, Anglii, Niemiec i Japonii. Referaty nie zostały opublikowane, ale Jerzy Kutnik przygotował z tej okazji książkę *John Cage. Przypadek paradoksalny*⁸

¹ John Cage: *Odczyt o niczym*. Tłum. Michał Bristiger. „Res Facta” 1969, nr 1.

² Zofia Lissa: *Nowe szkice z estetyki muzycznej*. PWM, Warszawa, 1975.

³ Stefan Morawski: *Anarchizm, dada, Artaud*. „Dialog” 1976, nr 7; tenże: *Dubuffet, Cage, Beck: światopoglądy*. „Dialog” 1977, nr 8; tenże: *Na zakręcie: od sztuki do po-sztuki*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1985.

⁴ Maria Gołaszewska: *Estetyka i antyestetyka*. Wiedza Powszechna, Warszawa 1984.

⁵ Zbigniew Skowron: *Teoria i estetyka awangardy muzycznej drugiej połowy XX wieku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989.

⁶ Jerzy Kutnik: *Swobodne interpenetracje Johna Cage'a*. „Magazyn Artystyczny” 1991, nr 8, ss. 14-21.

⁷ Jadwiga Paja-Stach: *Dzieła otwarte w twórczości kompozytorów XX wieku. Rozprawy Habilitacyjne*, Wydanie 240, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1991.

⁸ Jerzy Kutnik: *John Cage. Przypadek paradoksalny*. Folium, Lublin 1993.

– przystępnie napisane wprowadzenie do historii życia i twórczości artysty. Cały nakład rozszedł się natychmiastowo i publikacja znikła z rynku na wiele lat. Nie był to pierwszy lubelski wkład do polskich badań nad Cage'em. Mało kto dziś pamięta, że już w latach siedemdziesiątych profesor Andrzej Nowicki prowadził na UMCS zajęcia, w trakcie których omawiał filozofię sztuki amerykańskiego wizjonera. Ślad tego pozostał w książce profesora *Spotkania w rzeczach*⁹.

Takich śladów pojawiało się w latach dziewięćdziesiątych coraz więcej. Za najważniejsze należy uznać specjalne wydania magazynu muzycznego „Vivo”¹⁰ oraz „Literatury na Świecie”¹¹, w których ukazała się pokaźna liczba przekładów tekstów Cage'a i eseje na jego temat, oraz kolejną książkę Jerzego Kutnika *Gra słów. Muzyka poezji Johna Cage'a* – pierwszą w świecie i chyba jak dotąd jedyną monografię w całości poświęconą pisarstwu kompozytora¹². Joyce'owskie fascynacje Cage'a dość obszernie przedstawił też Krzysztof Loska w pracy *Wokół „Finnegans Wake”*¹³ z 1999 roku. W minionym dziesięcioleciu ukazało się ponadto kilka tekstów omawiających dziedzictwo Amerykanina. Zagadnienie to podjęli Łukasz Guzek w *Sztuce instalacji*¹⁴, Joanna Grotkowska w magazynie muzycznym „Glissando”¹⁵ oraz Tomasz Misiak w *Estetycznych kontekstach fonosfery*¹⁶. Ważnym wydarzeniem była publikacja antologii współczesnych poetów amerykańskich w przekładzie Piotra Sommera – *O krok od nich*¹⁷. Autor zamieścił w niej dwie serie anegdot Cage'a: jedną z *Silence*, drugą z kolejnego zbioru jego pism – *A Year from Monday*.

W 2010 roku ukazały się trzy książki zawierające teksty samego Cage'a, a także eseje krytyczne na jego temat. Były to: zbiór *Nowa muzyka amerykańska*, obejmujący m.in. wspomnienie o artyście Richarda Kostelanetza, zapis radiowego happeningu z udziałem Cage'a i Mortona Feldmana oraz tekst Kyle'a Ganna o ekscentrycznych kompozytorach Ameryki, w którym kilka stron poświęconych zostało autorowi 4'33”¹⁸; wybór pism Michała Bristigera z opublikowanym na nowo *Odczytem o niczym* w oryginalnym układzie typograficznym z „Res Facta”¹⁹ oraz monumentalna antologia *Kultura dźwięku: teksty o muzyce nowoczesnej*, uwzględniająca przekłady trzech tekstów Cage'a – *Przyszłość muzyki: credo, Kompozycja jako proces: niezdeterminowanie* i *Wstęp do „Tematów i wariacji”*. Choć żaden z pozostałych artykułów umieszczonych w antologii nie został poświęcony wyłącznie Cage'owi, jego nazwisko pojawia się w większości z nich wielokrotnie.

Swoistym preludem do obchodów setnej rocznicy urodzin kompozytora w Polsce stała się rozprawa doktorska Jerzego Lutego z 2006 roku, wydana w roku 2011 pod tytułem *John Cage: filozofia muzycznego przypadku*²⁰. To ambitne studium o filozoficznych korzeniach sztuki Cage'a i jego wizji społecznej oparte zostało – jak wiele innych opracowań – na często nieuzasadnionym i, o czym mówili niektórzy uczestnicy majowej konferencji CAGE100 w Lublinie, mylnym przekonaniu, że wypowiedzi artysty o własnej twórczości i życiu są z natury wiarygodne. Z upływem czasu coraz łatwiej dostrzec – co uczynił m.in. Kyle Gann w zaprezentowanym referacie – że Cage nie tylko mylił się w rozmaitych

kwestiach, ale że czasem mógł mieć tego świadomość. Błąd jednak, jak podkreślał inny uczestnik konferencji – Christopher Shultis, może być twórczy; przykład stanowi słynne wzajemne niezrozumienie, które legło u podstaw niezwykle inspirującej korespondencji pomiędzy Cage'em a Pierre'em Boulezem.

W roku jubileuszu Cage'a na rynku pojawiły się jeszcze trzy ważne książki. Pierwsza to wznowiony po latach wstęp do historii życia i twórczości artysty autorstwa profesora Kutnika²¹. Drugą jest tom *Przeludnienie i sztuka*, zawierający cztery teksty kompozytora w przekładzie Andrzeja Sosnowskiego, które ukazały się wcześniej w cage'owskim numerze „Literatury na Świecie”²². Trzecia to nieco spóźnione polskie wydanie *Muzyki eksperymentalnej* Michaela Nymana w przekładzie Michała Mendyka²³. Nyman, znany przede wszystkim jako autor muzyki do filmów Petera Greenawaya, w 1974 roku wywołał sporo zamieszania w świecie muzykologów, podejmując się nieco karkołomnego zadania zdefiniowania pojęcia „muzyka eksperymentalna” jako etykiety odróżniającej twórczość Cage'a i młodszych kompozytorów podążających jego śladem od dzieł tzw. kompozytorów awangardowych. Sugerując, że to ostatnie pojęcie jest w istocie synonimem wsteczności, nie potrafił – co prawda – do końca obronić własnych tez, ale jego bogato ilustrowane dzieło stało się nieocenionym źródłem informacji o nowatorskiej muzyce lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Dla polskich muzyków i kompozytorów młodszego pokolenia będzie też inspirującym dowodem żywotności idei Cage'a, których obecność owi artyści bezbłędnie wyczuwają, nawet jeśli nie wiedzą dokładnie, skąd się wzięły „w powietrzu”. Znaczącego zagęszczenia refleksji można oczekiwać, kiedy ukażą się pokonferencyjne tomy zapowiedziane zarówno przez lubelski Ośrodek „Rozdroża”, jak i akademie muzyczne w Krakowie oraz Łodzi, gdzie w październiku odbyły się kolejne sesje naukowe poświęcone Cage'owi.

Edyta Frelik

⁹ Andrzej Nowicki: *Spotkania w rzeczach*. PWN, Warszawa 1991.

¹⁰ „Vivo. Magazyn Muzyczny”, rok VI, wydanie specjalne, b.d. Numer zawiera trzy przekłady tekstów Cage'a (*The Future of Music: Credo, Indeterminacy* oraz *2 Pages, 122 Words on Music and Dance*), wywiad Joanny Grotkowskiej z kompozytorem, rozmowę Charlesa Amirkhania z Cage'em i Conlonem Nancarrowem oraz kilka esejów i tekstów poetycko-typograficznych.

¹¹ „Literatura na Świecie” 1996, nr 1-2. Numer zawiera jedenaście tekstów Cage'a oraz eseje Marjorie Perloff, Joan Retallack, Charlesa Junkermana, Raya Kassa, Jerzego Kutnika i Piotra Sommera, a także reprodukcje serii akwael wykonanych przez artystę w latach 1983-1990.

¹² Jerzy Kutnik: *Gra słów. Muzyka poezji Johna Cage'a*. Wydawnictwo UMCS, Lublin 1997.

¹³ Krzysztof Loska: *Wokół „Finnegans Wake”. James Joyce i komunikacja audiowizualna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999.

¹⁴ Łukasz Guzek: *Sztuka instalacji. Zagadnienie związku przestrzeni i obecności w sztuce współczesnej*. Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2007.

¹⁵ Joanna Grotkowska: *Przypadki Johna Cage'a*. „Glissando” 2004, nr 2.

¹⁶ Tomasz Misiak: *Estetyczne kontekstach fonosfery*. Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, Poznań 2009.

¹⁷ *O krok od nich. Przekłady z poetów amerykańskich*. Tłum. Piotr Sommer. Biuro Literackie, Wrocław 2006.

¹⁸ *Nowa muzyka amerykańska*. Red. Jan Topolski. Korporacja Ha!art, Kraków 2010.

¹⁹ Michał Bristiger: *Transkrypcje. słowo/obraz terytoria*, Gdańsk 2010.

²⁰ Jerzy Luty: *John Cage: filozofia muzycznego przypadku*. Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław 2011.